

Kult poutních míst slezsko-polského pohraničí v českých kramářských písních 18. a 19. století*

Monika Szturcová

THE CULT OF THE PILGRIMAGE SITES OF THE SILESIAN-POLISH BORDERS AND IN THE CZECH BROADSHEET SONGS OF 18TH AND 19TH CENTURIES

The study focuses on the reflection of the cult of pilgrimage sites located in the territory of today's Poland in pilgrim songs of Czech provenance from the 18th-19th century. Its focus of attention is on the songs to Częstochowa, which was a sought-after destination for pilgrims from Moravia and Silesia, and Kalwaria Zebrzydowska, which is very popular in Teschen Silesia. It also deals with the regional Frýdek-based printing house of František Orel, who published prints for sale at the Polish pilgrimage sites at the end of the 19th and early 20th century.

KEYWORDS:

pilgrimage song; broadside ballads; broadside print; Częstochowa; Kalwaria Zebrzydowska; Baroque culture; František Orel; Karel Procházka; printers in the 19th century; Teschen Silesia; folk piety

Barokní snaha po poznání křesťanského Boha skrze tento svět, tedy snaha o zprostředkování nadpřirozeného v přirozeném, podpořila spolu s rekatolizačním úsilím nárůst poptávky po poutních místech, jejichž kulturu vnímáme jako neodmyslitelnou součást našich duchovních a kulturně-historických tradic. Cílem poutí jakožto návštěvy sakrálních míst bylo uctění Boha a svatých, dosažení duševního občerstvení a prohloubení víry. Duchovní aspekt, který měl být hlavní náplní poutě, doprovázel i aspekt světský. Pro naše předky představovaly poutě možnost vymanit se ze stereotypu a těžkostí všedního dne, poznat nová místa, získávat nové zkušenosti a kontakty. Poutě upevňovaly pocit přináležitosti k církvi a rozvíjely vztahy mezi členy církevního společenství. Lidé se setkávali s různými projevy umění, přičemž zde docházelo k propojení slovesné, výtvarné a hudební složky.¹

Je známou skutečností, že poutníci z českých zemí vyhledávali nejen domácí poutní místa celozemského či regionálního charakteru, ale s oblibou se účastnili i několikadenních poutí k vzdálenějším významným středoevropským poutním místům, nacházejícím se mimo jiné na území dnešního Polska. V průběhu 18. a 19. století se vyhledávanými cíli poutníků z Čech, Moravy a Slezska stala poutní místa slezsko-polského pohraničí jako Čenstochová (Częstochowa), Hora sv. Anny (Góra Świętej Anny) u Opolí, Piekary, Kalvárie Zebřidovská (Kalwaria Zebrzydowska) či Vambeřice (Wambierzyce).

Kult některých z uvedených poutních míst našel odezvu v v českojazyčných poutních písních 18. a 19. století. Studie se zaměřuje na oblast Těšínského Slezska a pro komparaci si vybírá poutní písně ke dvěma dnešním největším polským poutním

* Tato studie vznikla v rámci projektu Ostravské univerzity *Fenomén poutních míst jako příklad interdisciplinárního přístupu k barokní mentalitě a zbožnosti* (SGS13/FF/2016).

1 Jan MALURA — Pavel KOSEK (edd.), *Matěj Tanner: Hora Olivetská*, Brno 2001, s. 34.

místům — Čenstochové a Kalvárii Zebřidovské, jejichž kulty dosáhly na Těšínsku výsadního postavení. Z velké části se opírá o výzkum česko-polských vztahů v poutních písních a výzkum produkce tiskárny Františka Orla, která působila na přelomu 19. a 20. století ve Frýdku v Těšínském Slezsku, provedený autorkou této studie.

PÍSNĚ K PANNĚ MARIÍ ČENSTOCHOVSKÉ

Polská Čenstochová s proslulým obrazem Černé Madony se těšila větší či menší oblibě po celém našem území. Poutní ruch zde začal na konci 14. století. Kult Čenstochovské Madony výrazně vzrostl po roce 1655, kdy bylo toto poutní místo neúspěšně obléháno švédskými vojsky, načež byl zdejší obraz Panny Marie korunován Královnou Polska. Uvádí se, že tradici čenstochovských poutí u nás zavedl sv. Jan Sarkan-der, který pocházel ze Skočova v Těšínském Slezsku a byl od mládí zvyklý toto poutní místo navštěvovat.² Uctívání tohoto kultu rovněž podporovali olomoučtí biskupové, což dále vysvětluje popularitu Čenstochové jako poutního místa na severní Moravě a ve Slezsku. Významnou roli samozřejmě hrála i geografická blízkost. Až do poloviny 18. století leželo čenstochovské poutní místo jen asi 20 km od slezsko-polské hranice. Když v letech 1740–1742 pruský král Fridrich II. obsadil 90 % Slezska, Čenstochová se pro poutníky ze zbývajících českých zemí rázem ocitla v poměrně daleké cizině, kult však již byl u nás zřejmě pevně zakotven, a tak tato změna politických hranic pozicí poutního místa neotrásla.

Dosud bylo ve sbírkách kramářských tisků a *Knihopise starých tisků* na českém území nalezeno pro Čenstochovou 18 různých písní.³ Vznik nejstarších písní k Čenstochovské Madoně spadá na našem území do poloviny 18. století, dále se však tiskly v průběhu celého 19. století, v Těšínském Slezsku jsou doloženy i na počátku 20. století. Dosud všechny nalezené tisky s písněmi pro Čenstochovou pocházejí z oblasti Moravy a Slezska, což koresponduje se skutečností, že do Čenstochové mířili zejména

2 Marie SCHENKOVÁ, *Poutní tradice v českém Slezsku*, in: Jiří Mihola (ed.), *Na cestě do nebeského Jeruzaléma. Poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*, Brno 2010, s. 83–98, zde s. 85.

3 Uvádíme zde abecedně seřazené incipity písní: 1. „Bez prodlení nemeškejte, k tej Matičce pospíchejte“, 2. „Co se rmoutíš, srdce moje, co si naříkáš?“, 3. „Doufáme v tě, ó Maria, Častochovská Matičko“, 4. „Já dychtím již dávný čas po tobě, Maria“, 5. „Kde jsi, Matičko Častochovská, Maria, Maria?“, 6. „Maria, nebes Královno, ó důstojná Paní“, 7. „Měj se dobře, Panno svatá, v svaté tvé rezidenci“, 8. „Pozdravena buď, Královno, nebeská Císařovno“, 9. „Pozdravená buď, Královno, ó Maria, nebe, země Císařovno, alleluja“, 10. „Sem, sem, milí poutníčkové, rychle chvátejte“, 11. „Tisíckrát buď pozdravena, Matičko Častochovská“, 12. „Tisíckrát buď pozdravená, ó Maria, Maria“, 13. „V těžké nemoci ležím, lékaře sobě hledím“, 14. „Vale, vale smutně dávám a odcházím z města toho“, 15. „Vinšoval bych křídla mítí orlice“, 16. „Vyjdi, vyjdi, slunéčko, osvět moje srdéčko“, 17. „Zastavte se prosím málo, oznámím vám, co nového“, 18. „Žádný neví, co jest láska, kdo ji nezkusil“. Jan MALURA — Jakub IVÁNEK — Monika SZTURCOVÁ, *Kramářské písně o Panně Marii Čenstochovské*, in: Aleš Zářický — Krzysztof Czajkowski (edd.), *Śladami Polaków na czeskim/austriackim Śląsku = Stopami Polaków v českém/rakouském Slezsku*, Częstochowa 2016, s. 79–92.

severomoravští a slezští poutníci, pro něž bylo toto poutní místo dobře dostupné. Poutníci z Čech se do Čenstochové pravděpodobně nevydávali v takových počtech, aby se to stalo předmětem obchodního zájmu tiskáren v Čechách. Kromě poutních písní vycházely k Čenstochové i na Těšínsku na přelomu 19. a 20. století další náboženské poutní knihy, které vydávala Orlova frýdecká tiskárna.

Co se týká provázanosti textů písní s poutním místem, ukazuje se, že písně k Panně Marii Čenstochovské jsou svým obsahem poměrně univerzální. To odráží skutečnost, že velká část těchto textů je nepůvodní — vznikla pro jiná poutní místa nebo jako obecně mariánská. Objevují se zde pro poutní písně příznačné motivy putování, prosby věřících k Panně Marii o ochranu a přímluvu u Krista. Jako příklad můžeme uvést vybrané sloky *Písně o nejsvětější Marii Panně Častochovské. Odcházení z města svatého*,⁴ vydanou v Těšíně v 19. století:

„1. Vale, vale smutně dávám/ a odcházím z místa toho,/ ó Královo nebe, země,/ od obrazu milostného,/ jakpak já tě opustit mám,/ neb se tobě odevzdávám,/ nemám v světě upřímnějšího,/ nad tě milejšího. [...] 11. Vale, vale, Jasná Horo,/ i kostele spanilý,/ nevím, jestli ostatní krát/ tu mé nohy povstaly,/ dal by to Bůh upřímný,/ zas, abych ještě svatý/ obraz, tu lásku, měl uhlídat,/ s poutníčkami pohlídat.“

Z hlediska sledování utváření kultu poutního místa je zajímavá vyprávěcí *Píseň nová o blahoslavené Panně Marii Častochovské*,⁵ zpracovávající zakladatelskou legendu, která pojednává o původu a zázracích svatolukášského obrazu. Jako příklad uvádím vybrané sloky písně:

„5. Už ten svatý evangelista/ Lukáš, Kristův kancelista,/ maloval obraz Častochovský,/ a to na památku pro křesťany. [...] 14. Po několik let přijeli,/ Tataři jej dobývali,/ zámek velký obklíčili,/ z kuší do něho stříleli. 15. Stříleli z zámku do toho,/ trefil jeden v hrdlo jejího,/ obraz té Panenky svatý,/ ztrestal jich Bůh brzy všechny. [...] 22. A zas léta tisícího/ čtyřstého třicátého/ přejeli zas husitové,/ jakožto falešní křesťané. 23. Tak ten klášter zrabovali,/ obraz před klášter vynesli,/ zlato i stříbro pobrali/ a duchovní zmordovali. 24. Vzali obraz na vůz sobě,/ chtěli s ním ujet v té době,/ nemohli s ním hnout z místa,/ to byla věc velmi divná. 25. Tak se oficiř rozhněval,/ na vůz jednomu rozkázal,/ svatý obraz na zem shodil,/ až se na troje rozdobil. 26. Vytáhl ten pohan meče,/ tal obrazu do akorát v líce,/ když ho chtěl potřetí tnouti,/ nemohl rukama hnouti. [...] 32. Tak jsou ho zase zpravili,/ ne, z své tváře to nemohli/ žádným kunštem zamalovat,/ museli jsou ho tak nechat. 33. Po několik let přijeli,/ Švédí klášter dobývali,/ z kuší franckých házeli,/ oni se na ně vraceli. 34. Leželi tam tři měsíce,/ však nedovedli nice,/ neb jich odtud málo

4 Muzeum Těšínska, sbírka kramářských tisků, bez sign., *Píseň o nejsvětější Panně Marii Častochovské. Odcházení z města svatého*, incipit „Vale, vale smutně dávám a odcházím z města toho“, Těšín, bez datace, bez nápěvu, 8 stran, 17 číslovaných strof.

5 Muzeum J. A. Komenského v Přerově, sbírka kramářských tisků, sign. J 287, *Píseň nová o blahoslavené Panně Marii Častochovské*, incipit „Zastavte se prosím málo, oznámím vám, co nového“, bez místa tisku, bez datace, bez nápěvu, 16 stran, 37 číslovaných strof.

ušlo,/ všechno to zkázou vzešlo. 35. Tak hle, Paní Častochovská,/ věrná patronka křesťanská,/ v nebezpečnosti chránila,/ Švédy sama zahubila. [...]“

Pozoruhodnou skutečností, na niž při výzkumu písní k Čenstochové narážíme, je existence českojazyčné i polskojazyčné verze některých písní.⁶ Polskojazyčné texty sice máme doloženy v tiscích z druhé poloviny 19. století, nicméně z toho nelze usuzovat, že český text je starší a tudíž původní, neboť na polském území, jak se zdá, fungovaly kramářské tisky jako významné hymnografické médium až ve druhé polovině 19. století, zatímco u nás kramářské tisky zaznamenaly největší rozvoj ve druhé polovině 18. století a v první polovině 19. století. Pro srovnání uvádíme úvodní sloku obou jazykových verzí velmi oblíbené písně s incipitem „Žádný neví, co jest láska, kdo ji nezkusil“ — polsky „Żaden nie wie, co jest łaska, Maria, Maria“:

„1. Žádný neví, co jest láska,/ kdo ji nezkusil,/ nešel bych já za svou milou,/ kdybych nemusil,/ do Častochova za mojí/ milou Pannou Marii,/ nebo jsem se zamiloval,/ v čistotě její.“ (*Píseň nová ke cti, chvále blahoslavené Panny Marie Častochovské složená a všem tam putujícím pobožným poutníkům ku potěšení v tisku vydaná, Olomouc 1751*).⁷

„Żaden nie wie, co jest łaska,/ Maria, Maria,/ kto jej nie szuka,/ nie siedłbym ja na to miejsce,/ Maria, Maria,/ gdybym nie myślał,/ do Częstochów za moją/ miłą Panną Marią,/ bom się bardzo zamięłował,/ Maria, Maria,/ w czystości jej.“ (*O najśw. Pannie Marii Częstochowskiej, Mikołów, druhá polovina 19. století*).⁸

PÍSNĚ PRO KALVÁRII ZEBŘIDOVSKOU

S mnohem větší propojeností textů poutních písní s náboženskou praxí poutního místa se setkáváme v případě kalvárií. Kalvárie byly zamýšleny jako symbolické reprezentace jeruzalémských událostí ze života a utrpení Ježíše Krista. Ty byly reprezentovány prostřednictvím sochařsky a architektonicky ztvárněných zastavení a důležitou roli mělo jejich zasazení do krajinného rámce. Kalvárie vybízely poutníky

6 Uvádíme zde incipity obou jazykových verzí: 1. „Sem, sem, milí poutníčkové, rychle chvátejte“ — pol. „Sam, sam, pontniczkowie, wszyscy pośpieszcie“, 2. „Vale, vale smutně dávám a odcházím z města toho“ — pol. „Wale, wale smutne daję i odchodzę z miejsca tego“, 3. „Žádný neví, co jest láska, kdo ji nezkusil“ — pol. „Żaden nie wie, co jest łaska, Maria, Maria“.

7 Vlastivědné muzeum v Olomouci, sbírka kramářských tisků, sign. E 12550, *Píseň nová ke cti a chvále blahoslavené Panny Marie Častochovské*, incipit „Žádný neví, co jest láska, kdo ji nezkusil“, Olomouc 1751, nápěv: Zpívá se jako Žádný neví, co jest láska, 8 stran, 11 číslovaných strof.

8 Biblioteka Śląska (Katowice), sign. SLM 214515, *Pieśń III. O najśw. Pannie Marii Częstochowskiej (Sześć pieśni o najświętszej Pannie Marii)*, incipit „Żaden nie wie, co jest łaska, Maria, Maria“, Juliusz Nowacki, Mikołów, bez datace, bez nápěvu, 2 strany, 11 nečíslovaných strof.

k vnitřní reflexi náboženského tématu — k rozjímání nad utrpením Krista a Panny Marie a k pokání za hříchy.

Kalvárie Zebřidovská byla založena na počátku 17. století krakovským vojvodou Mikołajem Zebrzydowským, kterému krajina tohoto místa připomínala biblický Jeruzalém. Díky výhodnému položení téměř na hranici Slezska a Krakovska a poměrně nedaleko od hranic Moravy byla oblíbeným cílem poutníků mimo jiné z moravského Valašska a Lašska, dále ze slezského Těšínska a severozápadního Slovenska.⁹ Poutníci do Kalvárie přicházeli v hojném počtu při srpnovém svátku Nanebevzetí Panny Marie a zejména v období velikonočního svatého týdne, kdy se zde odehrávala teatralizovaná pašijová procesí v dobových kostýmech.¹⁰ V podstatě barokní podoba těchto slavností přetrvávala i v první a druhé polovině 19. století.

Kalvarské poutní místo je možné procházet dvojím způsobem — jako cestu sledující pouť Krista, čítající 28 zastavení, nebo cestu Matky Boží s 24 zastaveními. Tato skutečnost se promítla do tematického rozpětí písní. Pro Kalvárii vznikaly jak písně mariánské, tak písně ke Kristu, přičemž tyto dva typy úcty se mnohdy v rámci jednoho textu prolínaly.

Tradice poutí z Těšínska do Kalvárie sahá do roku 1614, kdy těšínský kníže Adam Václav konvertoval z luteránství ke katolictví a v tomto roce zorganizoval do uvedeného poutního areálu první hromadnou pouť. Panny a mládenci pocházející z Těšínska měli od roku 1754 privilegium asistovat při hlavních mariánských slavnostech, což bylo jistě vnímáno jako prestižní záležitost.¹¹ Tento kult zde měl výrazné zastoupení i v průběhu 19. století a přetrvával až do 20. století. Poutníci z Těšínska nechyběli na oslavách u příležitosti slavnostní korunovace milostného obrazu Matky Boží Kalvarské v srpnu roku 1887 či při srpnových oslavách u příležitosti výročí 300 let od založení Kalvárie v roce 1902. Po rozšíření železniční dopravy sem poutníci přijížděli vlakem — v období velikonočního svatého týdne byly obvykle vypravovány speciální vlaky a poutníci měli dokonce možnost využít hromadných slev na vlak.¹²

Dosud bylo pro Kalvárii Zebřidovskou nalezeno sedm různých písní české proveniencí.¹³ Tyto texty byly vydány na konci 19. století frýdeckou tiskárnou Františka Orla, jedna píseň je doložena mimo Těšínsko — rovněž na konci 19. století v Uherské Skalici u Josefa Teslíka. Podobně jako v případě písní k Čenstochové se nejedná o původní texty pro Kalvárii Zebřidovskou. Byly zde využity texty spojené s jinými kalváriemi v českých zemích, případně obecně náboženské písně.

9 Marie BRANDSTETTROVÁ a kol., *Beskydy. Dny všední i sváteční*, Třinec 2013, s. 131.

10 Tamtéž.

11 Jan GÓRECKI, *Pielgrzymowanie Cieszyńiaków*, in: Józef Budniak — Karol Mozor (edd.), *Kształowanie tożsamości religijnej i kulturowej na Śląsku Cieszyńskim w latach działalności Książęco-Biskupiego Wikariatu Generalnego Księstwa Cieszyńskiego (1770–1925)*, Cieszyn 2004, s. 139–166, zde s. 145.

12 Tamtéž, s. 146.

13 Uvádíme zde abecedně seřazené incipyty písní: 1. „Nábožný křesťane, nechťj čekat déle“, 2. „Na tisíc, milionkrát budiž pozdravená, Panno Maria Svatokalvarská“, 3. „Nejsvětější Matko Boží, Ó Maria“, 4. „V srdci se radost množí, že budu putovat“, 5. „Pojd, mé srdce, na Kalvárii“, 6. „Z dalekej jsme krajiny“.

Z hlediska našeho tématu je pozoruhodná *Nová píseň o pohřbu neblahoslavenější Panny Marie* (Uherská Skalice, druhá polovina 19. století) s věrným popisem teatralizovaného procesí při srpnovém svátku Nanebevzetí Panny Marie.¹⁴ V písni je zobrazen průvod, v němž v čele kráčel starosta, dále andělé, družbové, asistující družičky nesoucí planoucí svíce, muzikanti a poutníci včetně nemocných prosících o uzdravení. Pro zajímavost lze zmínit, že tradice nesení planoucích svící těšínskými družičkami se odvozuje od první pouti těšínských poutníků do Kalvárie, která byla přivítána právě v noci a při svíčkách.

„[...] Již nám leží zemřelá,/ již je přikrytá,/ již nám tvrdo usnula,/ co nás všechny těšila.// Jde za ní již muzika,/ neb jest Paní veliká,/ jdou za ní též družbové, Synáček, anjelové.// Jdou za ní i družičky,/ to pobožné dušičky,/ jdou též lidé všelicí, lazarové velicí.// Jde za ní náš starosta,/ milý Pán Bůh z Královstva,/ vidět všecko sirotky,/ bez otce i bez matky.// Vzali nám ji anjeli/ a na trůn položili,/ na trůně se raduje/ a za nás oroduje.“

Co se týká délky, setkáváme se zde s rozsáhlejšími texty. Je pravděpodobné, že vytvoření delších písni bylo motivováno potřebou poskytnout poutníkům texty dostatečného rozsahu, které by mohli zpívat při přechodech mezi jednotlivými zastaveními či kapličkami, které byly od sebe v Kalvárii poměrně vzdálené. Stejně jako v případě písni k Čenstochovské Madoně zde v některých případech narážíme na dvojzřetnost.¹⁵

Kromě poutních písni vycházely v Těšínském Slezsku ke Kalvárii Zebřidovské na přelomu 19. a 20. století i další poutní tisky. V mnoha případech se nejednalo o původní texty, ale překlady poutních knih z polštiny. Tento typ knih obsahoval prozaický popis poutního místa, konkrétní doporučení pro poutníky (jak se připravit na pout a jak se chovat po příchodu na poutní místo) a nechyběly pokyny, jak získat odpustky.

FRÝDECKÁ TISKÁRNA FRANTIŠKA ORLA

Kult polských poutních míst byl reflektován ze strany těšínské tiskárny Karla Procházky, založené v roce 1806, a zejména již zmiňované frýdecké tiskárny rodiny Orlovy, založené v roce 1877. Obě uvedené tiskárny vydávaly z důvodu specifických místních národnostních poměrů tisky v češtině, polštině a němčině. Polskojazyčné tisky byly určeny v první řadě pro prodej na dostupných polských poutních místech, pře-

¹⁴ Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, sbírka starých tisků, sign. FM 11036 S, *Nová píseň o pohřbu neblahoslavenější Panny Marie*, incipit „Z dalekej jsme krajiny“, Josef Teslík, Uherská Skalice, bez datace, bez nápěvu, 8 stran, 14 nečíslovaných strof.

¹⁵ Uvádíme zde incipity obou jazykových verzí: 1. „Pojď, mé srdce, na Kalvárii“ — pol. „Marsz, marsz, me serce, na Kalwarią“, 2. „V srdci se radost množí, že budu putovat“ — pol. „W sercach się radość mnoży, idę pielgrzymować“, 3. „Z dalekej jsme krajiny“ — pol. „Z dalekiej my krainy“.

devším v Čenstochové a v Kalvárii Zebřidovské. Těšínský tiskař Karel Procházka měl dočasně filiálku v Bílsku na hranici Těšínského Slezska a Malopolska, přímo na trase do Kalvárie Zebřidovské.¹⁶ V samotné Kalvárii Zebřidovské založil provozovnu František Orel — ta zde fungovala až do vypuknutí první světové války.¹⁷ Lze předpokládat, že obchodně talentovaného Orla přivedlo na myšlenku založení zebřidovské filiálky půlroční působení ve Wadovicích v Malopolsku, kde se učil tiskařskému řemeslu. Wadovická tiskárna byla neodmyslitelně spjatá s rodinou Foltynů. Zakladatelem rodné tiskařské tradice byl František Foltyn, který v roce 1870 přejal místní tiskárnu, založenou v roce 1825 Čechem Josefem Pokorným. Foltynova tiskárna byla ve své době jednou z největších provozoven tohoto typu na území dnešního Polska.¹⁸ To, že si Orel jako vhodné místo pro svoji pobočku vybral právě Kalvárii Zebřidovskou, jistě souvisí se silnou oblibou tohoto poutního místa na Těšínsku. Orel vlastnil v Kalvárii kupecký stánek, který zásoboval svými tisky a který obsluhovali jeho zaměstnanci. On sám do této filiálky zajížděl čtyřikrát ročně.¹⁹

Je třeba zmínit, že téměř všechny polskojazyčné poutní písně z Orlovy tiskárny nejsou originálními výtvy, ale najdeme je v repertoáru vydávaných tisků polských tiskáren. Pozoruhodnou shodu sledujeme s repertoárem výše zmíněné Foltynovy wadovické tiskárny a dalších tiskáren v Horním Slezsku.

* * *

Kult poutních míst česko-polského pomezí našel nezanedbatelnou odezvu v česko-jazyčných poutních písních. Analýza textů náboženských písní fungujících v rámci daného poutního místa spolu s poznáním procesu produkce poutních písní je ve srovnání s dalšími literárními a historickými prameny bezpochyby zajímavou doplňující metodou pro poznání kultury poutních míst — a přihlédneme-li k provenienci písní, i k rozšíření jejich kultu. V převažující míře se jedná o populární mimoliturgické texty, z nichž především vyprávěcí písně, sledujeme-li žánrovou charakteristiku textu, vypovídají o utváření jejich kultu. V případě Kalvárie Zebřidovské jsme navíc narazili na paraliturgické písně hrající důležitou či přímo klíčovou roli v rámci paraliturgických pašijových a mariánských obřadů.

Ke sledovanému tématu se rovněž pojí otázka dosud téměř neprobádaných česko-polských písňových kontaktů. Dokladem této česko-polské interakce je hojný výskyt dvojích jazykových verzí náboženských písní (v rámci toho i poutních) doložený řadou tisků z 19. století. Předpokládáme, že ke zprostředkování těchto písňových kontaktů docházelo ve Slezsku a na poutních místech česko-polského pomezí. Je pravděpodobné, že na česko-polském pomezí kramářští autoři automaticky čerpali nejen

16 Joža VOCHALA, *Lidová špalíčková literatura na Těšínsku. Zkušenost terénního průzkumu lidových písmáků na Těšínsku o české písni špalíčkové*, Těšínsko 7, 1964, s. 13–14, zde s. 6.

17 Vladimír KOHOUT, *Nejstarší tiskárna ve Frýdku*, Radostná země 2, 1952, č. 2, s. 19–20, zde s. 19.

18 Tomasz RATAJCZAK, *Księżki religijne i quasi-religijne z wadowickich oficyn drukarskich (1825–1940)*, Wadowice 2007, s. 17.

19 V. KOHOUT, *Nejstarší tiskárna*, s. 20.

z repertoáru jim známých písní domácích, ale i z písní sousedů. Je však otázkou, v jaké míře docházelo k začlenění cizích písní do domácí písněvé tradice díky cílené snaze tiskařů a v jaké míře k přejetí písní došlo v lidovém prostředí a tiskaři tuto skutečnost pouze reflektovali a tiskem zafixovali.

RÉSUMÉ:

During the 18th and 19th century pilgrims from Bohemia, Moravia and Silesia visited pilgrimage sites located on the Silesian-Polish border. These places of pilgrimage were Częstochowa, Piekary, Kalwaria Zebrzydowska and Góra św. Anny. Częstochowa was the most popular among the places, which corresponds to the relatively large number of songs composed about this site. Songs dedicated to Częstochowa Madonna have been popular in our territory since the mid-18th century, throughout the 19th century and, in Teschen Silesia, into the early 20th century. The pilgrims from Bohemia probably did not visit Częstochowa in such numbers as to justify the business interest of Czech printers. On the other hand, the cult of Kalwaria Zebrzydowska, which developed mainly in Teschen Silesia, acquired a local significance here. However, this was not about the original texts for Kalwaria Zebrzydowska but the texts related to other Calvaries in the Czech Lands or general religious texts that were used here. A very interesting fact is the existence of a Czech plus a multilingual version of a number of religious pilgrimage songs. The Polish texts have been documented in the second half of the 19th century, but we cannot say that the Czech text is older and therefore original in the Polish territory, as the important hymnographers' medium was spread in the Polish half of the 19th century. The popularity of the available Polish pilgrimage sites has greatly contributed to the editorial-publishing strategy of printers in Teschen Silesia. Prints for sale at the Polish pilgrimage sites were published by the printing house in Teschen founded in 1806 by Karel Procházka, and the Frýdek printing house, founded in 1877 by František Orel. The owners of these establishments even founded printing outlets in the territory of today's Poland — Procházka in Bielsko on the border of Teschen Silesia and Małopolska, directly on the route to Kalwaria Zebrzydowska. Orel established an establishment directly in Kalwaria Zebrzydowska. A remarkable reality is the strong consistency of the renowned song repertoire of the Orel printers with the Polish printers in Upper Silesia.

Mgr. Monika Szturcová je studentkou doktorského studijního programu na Katedře české literatury a dějin umění FF OU (obor Literární věda — teorie a dějiny národních literatur). V rámci své dizertační práce se věnuje česko-polským vztahům v poutních písních 18.-19. století (monika.szturcova@email.cz).